

Mainport

Nieuwe Media en Beeldcultuur

Amsterdam, 27 oktober 1999

Boekmensichting - Bibliotheek
Herengracht 415
1017 BP Amsterdam
Tel. 6243739

Visie op nieuwe media en beeldcultuur op initiatief van de Dienst Welzijn Amsterdam, afdeling Kunst en Cultuur. De inhoud en strekking van de tekst kwam tot stand door overleg met vertegenwoordigers van enkele organisaties, met name Marleen Stikker (Maatschappij voor Oude en Nieuwe Media) en Heiner Holtappels (Montevideo/TBA).

Auteur: Gerda Meijerink

Inhoud

- 1   *Inleiding: nieuwe media en beeldcultuur 4***
  - 1.1 Nieuwe media en kennisinfrastructuur
  - 1.2 Nieuwe media als proces: in presentatie en participatie
  - 1.3 Nieuwe media als jonge vorm van kunst: collectie- en archiefvorming
  - 1.4 Reflectie op beeldcultuur

- 2   *Context Amsterdam 7***
  - 2.1 Amsterdam als bakermat
  - 2.2 Ontwikkelingen rond nieuwe media in Amsterdam
  - 2.3 Infrastructurele context

- 3   *Nieuwe media-activiteiten binnen het initiatief 'Mainport' 9***
  - 3.1 Geavanceerde presentaties en fysiek en virtueel publiek
  - 3.2 Voorbeelden van activiteiten in de Van Baerlestraat

- 4   *Organisatie 10***
  - 4.1 Participatie door organisaties
  - 4.2 Bestuursstructuur
  - 4.3 Partners

- 5   *Nieuwe media in Amsterdam in vogelvlucht 12***

1 Inleiding: nieuwe media en beeldcultuur

Naast film en fotografie, die in lang vervlogen tijden als vormen van 'nieuwe media' hun intrede deden en inmiddels tot klassieke kunstvormen zijn geëvolueerd, zijn de nieuwe media van vandaag een onmisbaar element in het Amsterdamse plan *Mainport voor de beeldcultuur*.

Dit plan behelst niet slechts een gebouw in de Van Baerlestraat met daarin gehuisveste, al of niet onder een organisatorische hoed gebrachte, culturele organisaties die gespecialiseerd zijn in film, fotografie en nieuwe media. Zoals uit de inhoud van de onderstaande tekst zal blijken, dient 'Mainport voor de beeldcultuur' steeds gelezen te worden als een plan ter versterking en uitbreiding van het 'netwerk van initiatieven rond beeldcultuur'.

1.1 Nieuwe media en kennisinfrastructuur

'Nieuwe media' is een veelomvattend begrip dat niet direct toegang verschaft tot achterliggende vormen en inhoud. Slechts ingewijden hebben een idee van wat nieuwe media méér inhouden dan mogelijkheden om via het internet plaatjes te bezichtigen of op een beeldscherm al of niet opwindende spelletjes te spelen. Maar hoe jong de digitale revolutie ook is, zelfs computerspelletjes hebben al een historie en hebben zich ontwikkeld van de 'grijze oudheid' via de 'middeleeuwen' naar huidige, steeds geraffineerder, gestructureerde interactieve vormen.

Nieuwe media hebben hun origine in de mogelijkheden van informatie- en communicatietechnologie. Door de rol die software daarin speelt ontstaan nieuwe dynamische vormen waardoor de gebruiker, ook wel de actor genoemd, invloed heeft. De kennisontwikkeling over de interactie tussen de machine (de hardware), het programma (de software) en de mens (de wetware) is van jonge datum. Het onderzoek naar genoemde interactie is in volle gang en wordt door een aantal toonaangevende instituten in Amsterdam uitgevoerd.

Het onderzoek naar beeldcultuur dient te worden ingebed in de bestaande kennisinfrastructuur en niet losgekoppeld of overgenomen te worden van reëel existierende organisaties.

1.2 Nieuwe media als proces: in presentatie en participatie

Nieuwe media produceren nieuwe vormen van kunst, meestal samengevat onder de termen 'media-art' of 'netart'. Vergeleken met film, video en fotografie is er echter een onderscheid in de manier waarop deze 'netart' is gestructureerd. Het bijzondere van nieuwe media ligt immers in de zich veelal in interactieve vorm presenterende beeldsequenties, waarbij gelaagdheid en méér-dimensionaliteit, inclusief geluid, belangrijke kenmerken zijn.

Het procesmatige karakter van nieuwe media vereist dan ook wat presentatie aan het algemene publiek betreft een andere benadering dan film en fotografie. Worden film en fotografie door de beschouwer voornamelijk 'bekeken' en eventueel 'beleefd', nieuwe media - alhoewel die het 'bekijken' en 'beleven' niet uitsluiten - vragen in vele gevallen tevens om participatie, maken de beschouwer tot deelnemer aan een proces, tot een 'actor' in dat proces.

Juist vanwege deze interactieve en gelaagde vormen van kunst, is de nieuwe mediafunctie een interessant en voor het publiek aantrekkelijk onderdeel van de Van Baerlestraat.

1.3 Nieuwe media als jonge vorm van kunst: collectie- en archiefvorming

Fotografie en film waren oorspronkelijk een voor commerciële doeleinden benutte techniek die pas in de loop der tijd erkenning kreeg als een medium waarmee kunst kon worden geproduceerd. Bij nieuwe media hebben zich daarentegen van meet af aan commerciële toepassingen en kunstzinnige uitingsvormen parallel ontwikkeld. Deze ontwikkeling voltrok zich razendsnel, zoals snelheid nu eenmaal inherent is aan de huidige evolutie van nieuwe technieken.

De historie van fotografie en film moest in de tweede helft van de 20ste eeuw moeizaam worden uitgegraven en gereconstrueerd - veel materiaal was immers verloren gegaan, omdat het besef van het belang ervan nog niet was geboren. Nu hebben wij te maken met een nieuwe techniek waarvan de esthetische uitingen vanaf het prille begin - zij het in kleine kring - erkenning hebben gekregen. Daarom is er nu de kans het moment van de geboorte en de verdere groei van nieuwe media zowel voor het nageslacht vast te leggen als voor het huidige en toekomstige publiek inzichtelijk en toegankelijk te maken.

Collectievorming en archivering is dan ook één van de taken van de nieuwe mediafunctie in de Van Baerlestraat. Het ' Virtuele Museum' van de Guggenheim Foundation in de VS kan daarbij tot voorbeeld strekken.

1.4 Reflectie op beeldcultuur

Nadat de Westerse cultuur eeuwenlang was bepaald door het geschreven woord, veranderden meer dan een eeuw geleden film en fotografie, samen met de bijna onbeperkte mogelijkheden tot beeldreproductie, de cultuur in de technisch ontwikkelde gebieden van de wereld ingrijpend. De cultuurbeschuwer en filosoof Walter Benjamin slaagde erin de esthetische, maatschappelijke en sociaal-psychologische gevolgen van die ontstane beeldenrijkdom te analyseren en tevens de gevaren ervan te onderkennen. Zijn verhandeling 'Das Kunstwerk im Zeitalter seiner Reproduzierbarkeit' is tot op heden een bron van inspiratie voor kunstbeschouwers. Na hem schreven zowel cultuurpessimisten als cultuuroptimisten hele bibliotheken vol over de vóórs en tegens van het beeldbombardement waaraan de argeloze burger in de twintigste eeuw werd blootgesteld.

Opnieuw beleven wij nu een tijdperk waarin een ingrijpende omslag wordt gemaakt. Vreest men enerzijds dat het geschreven woord gaandeweg nog meer aan betekenis zal inboeten dan in de afgelopen eeuw reeds is geschied, anderzijds geven velen hoog op van de ongekende mogelijkheden die de nieuwe digitale technieken voor de wereldbevolking kunnen aanbrenge. De visie van de optimisten wordt meestal ingegeven door commerciële drijfveren in de zich economisch globaliserende wereld.

De commercie heeft echter weinig belang bij reflectie en bezinning op de maatschappelijke, sociaal-psychologische, ethische en esthetische implicaties van de nieuwe beeldcultuur. Niettemin is de autonomie van de burger in het geding, die in het beeldbombardement tot passieve (beeld)consument dreigt te worden gedegradeerd. Hoe de veelbesproken 'Civil Society' zich zal handhaven en verder ontwikkelen, zal voor een belangrijk deel afhangen van de mate waarin de individuele deelnemer daarin, de burger, zich bewust is van beïnvloeding en manipulaties door de nieuwe beeldenvloed.

Een cruciaal verschil tussen de 'oude' en de 'nieuwe' media ligt in de omstandigheid dat het beeld zich in feite heeft losgemaakt van de materie: het bestaat slechts virtueel en de begrippen 'origineel' en 'reproductie' spelen in de nieuwe media geen rol meer. Het bijzondere kenmerk van de vluchtigheid en de ongrijpbaarheid van de nieuwe esthetische uitingen en de implicaties daarvan voor de distributie en receptie, zijn zaken die om nieuwe benaderingen en diepgaande reflectie vragen op kunsttheoretisch

9

8

7

6

5

4

3

2

1

en kunstkritisch terrein. Een aanzet daartoe levert De Balie, waar in het programma 'Lessen in Beeld' een start is gemaakt met de reflectie op beeldcultuur.

Een nieuwe mediafunctie in de Van Baerlestraat kan een belangrijke rol vervullen in de noodzakelijke reflectie en bezinning op de relatie tussen beeldcultuur en nieuwe media. Het kan de bewustwording stimuleren van wat beelden - de fysieke en de virtuele - betekenen en aanrichten en daarmee van de beeldconsument een kritische en autonome beschouwer maken. Een bijdrage hieraan kan geleverd worden door ruimte te bieden aan ontmoetingen tussen makers en beschouwers onderling en aan de discussie van deskundigen met het algemene publiek.

2 Context Amsterdam

2.1 Amsterdam als bakermat

Amsterdam is de bakermat van de nieuwe media in Nederland. Niet alleen kan Amsterdam erop bogen de eerste 'Digitale Stad' te hebben gesticht, in een vroeg stadium al werden vele andere initiatieven ontwikkeld die ertoe hebben geleid dat de stad nu een groot aantal instellingen telt die een vooraanstaande rol spelen in de ontwikkeling van nieuwe media, zowel op commercieel als op artistiek terrein. Tal van internationale festivals en congressen op het gebied van de nieuwe media werden in de afgelopen jaren georganiseerd door De Balie, de Maatschappij voor Oude en Nieuwe Media, het Vormgevingsinstituut en anderen ('Doors of Perception'; 'Next 5 Minutes'; 'de Internationale Browserdag'; 'Kids and Bits'). Expertise op vele terreinen is ontwikkeld.

De vele instellingen die zich bezighouden met de nieuwe media hebben er bovendien blijk van gegeven elkaar te kunnen vinden wanneer het erom gaat de krachten te bundelen en grote evenementen op touw te zetten. Parallel en inherent aan de nieuwe media-ontwikkelingen in de stad is een groot nationaal en internationaal netwerk ontstaan en zijn er stevige dwarsverbanden gelegd met vergelijkbare instellingen en wetenschappelijke instituten in binnen- en buitenland. De huidige rijkdom aan nieuwe media-instellingen is zeker ook het gevolg van de aanwezigheid van twee universiteiten en vele HBO-instellingen die opleidingen verzorgen op het gebied van nieuwe media, alsmede de grote concentratie in de stad van in nieuwe media geïnteresseerde medewerkers en journalisten van de nieuwsmedia.

2.2 Ontwikkelingen rond nieuwe media in Amsterdam

Heeft Amsterdam in het recente verleden bewezen een kweekvijver te zijn van initiatieven en innovaties op het gebied van nieuwe media, in de naaste toekomst zal blijken dat dit slechts het begin is geweest. Recent werden nieuwe centra ontwikkeld en momenteel staan er naast het plan voor de Van Baerlestraat diverse plannen op stapel die de voorhoedeoppositie van de stad Amsterdam als mediastad bestendigen.

Zo beoogt het initiatief '*Pakhuis de Zwijger*' een centrum van de zogenaamde 'Creative Industry' te worden waarbij de link wordt gelegd tussen ondernemerschap en cultuur. Initiatiefnemers van '*Pakhuis de Zwijger*' zijn de Maatschappij voor Oude en Nieuwe Media, TV3000, de Cultuurfabriek en het voormalige Vrieshuis Amerika. Het initiatief zal moeten functioneren op het snijvlak tussen E-culture en ondernemerschap en moet expertise gaan bieden aan startende culturele bedrijven.

Pakhuis de Zwijger is een bestaand gebouw aan de Oostelijke Handelskade dat architectonisch geïntegreerd wordt met de nieuwe fiets- en voetbrug naar het Java-eiland. Het krijgt in het initiatief tevens een publieksfunctie doordat het zal beschikken over publieksruimtes en podia voor de meer theatrale vormen die door nieuwe media worden mogelijk gemaakt.

Pakhuis de Zwijger zal ook plaats kunnen bieden aan het initiatief 'United Brains of Amsterdam' (UBA), een samenwerkingsverband van media-afdelingen en kunstvakopleidingen van universiteiten en hogescholen (waaronder het Sandberg Instituut). De ANMA (Amsterdam New Media Association) waarin alle partijen samenwerken in de regio Amsterdam die actief zijn op het gebied van nieuwe media en ICT, is daarvan de stuwende kracht.

Bij de plannen voor de nieuwbouw van de *Openbare Bibliotheek Amsterdam* (OBA) op het Oosterdokseiland is het voornemen een samenwerking te realiseren tussen de OBA, De Digitale Stad en andere kennisintensieve instellingen. Het doel is de competentie van burgers op het gebied van

informatietechnologie en media te bevorderen evenals de participatie van het algemene publiek. De Openbare Bibliotheek zal zo een op nieuwe leest geschoeide service- en informatiefunctie vervullen.

Het is te verwachten dat de hierboven genoemde nieuwe centra, die binnen enkele jaren operationeel zullen zijn, een impuls geven aan nieuwe ontwikkelingen. De centra zullen de toename van kennis bij het algemene publiek en de voortgaande professionalisering van de bevolking op IT- en nieuwe media-gebied bevorderen en de positie van Amsterdam als mediametropool verder versterken. Momenteel zijn in de regio Amsterdam rond 10.000 personen werkzaam in de 1.330 bedrijven en bedrijfjes die actief zijn op het gebied van de nieuwe media.

De bestaande en nog te realiseren centra samen met de nieuwe mediafunctie in de Van Baerlestraat omvatten de belangrijkste aspecten van de nieuwe media-cultuur, ieder met een eigen publieke functie.

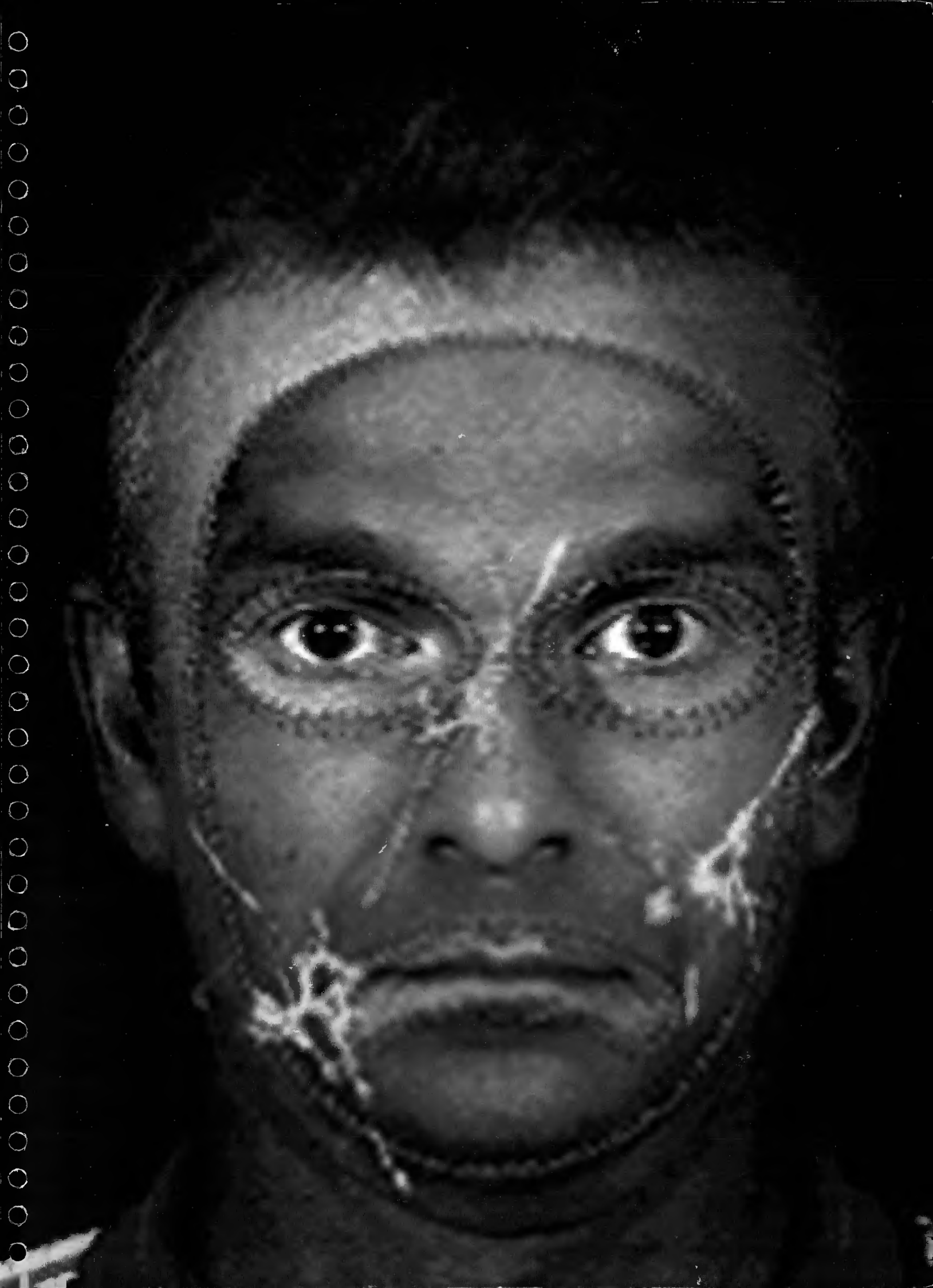
2.3 Infrastructurele context

In de Watergraafsmeer is het eerste Twinning Center gevestigd. Deze instelling heeft ten doel startende ondernemers in de ICT-wereld te ondersteunen en te stimuleren. Technologische innovaties, nieuwe vormen van communicatie en nieuwe markten zijn nauw met elkaar verbonden. De ontwikkeling van de culturele dimensie van nieuwe media is daarom zeer gebaat bij een omgeving waarin ook kennis over ondernemen kan worden gedeeld.

De uitgelezen positie van Amsterdam voor het experiment met nieuwe vormen van distributie van media ligt onder meer in de aanwezigheid van de The Amsterdam Internet Exchange (AMS-IX), de locatie waar Internet Service Providers (ISPs) hun dataverkeer op een nationaal en internationaal niveau uitwisselen. De AMS-IX is uitgegroeid tot een van de grootste Europese Internet Exchanges en is ook de locatie waar het Giganetwerk voor Nederland start. Het Giganetwerk creëert een kennisplatform met betrekking tot nieuwe hoogwaardige ICT-toepassingen en biedt bedrijven en instellingen de kans pilotprojecten uit te voeren. Experimenten als 'documentaire on demand' en andere hoge bandbreedte-toepassingen die in de cultuursector worden ontwikkeld, kunnen hier een goede aansluiting vinden. Daarmee is ook de serviceverlening aan de gehele Nederlandse bevolking gegarandeerd.

De stad Amsterdam biedt ook aan haar ingezetenen een hoogwaardige communicatie-infrastructuur door onder andere het kabelnetwerk van UPC en de ADSL-proeven van KPN. Deze integratie van televisie en internet maakt het mogelijk om nieuwe vormen van distributie in de praktijk te brengen. In de afgelopen zes jaar is eveneens geïnvesteerd in de mediacompetentie van het publiek. Zo biedt Amsterdam een uitgelezen omgeving voor het experiment en de ontwikkeling van de virtuele deelname aan nieuwe media-toepassingen.

3 Nieuwe media-activiteiten binnen het initiatief 'Mainport'

3.1 Geavanceerde presentaties voor fysiek en virtueel publiek

Al eerder is geformuleerd dat op het Amsterdamse initiatief 'Mainport voor de beeldcultuur' niet de metafoor 'bolwerk', maar eerder 'netwerk' van toepassing is. Deze netwerkmetafoor verwijst naar méér dan samenwerkingsverbanden met partners in binnen- en buitenland. Nieuwe media bieden naast hun autonome functie binnen het Mainport-plan immers ook faciliterend de kans om de in het pand aan de Van Baerlestraat vertegenwoordigde disciplines zowel fysiek als virtueel met elkaar te verbinden en om gestalte te geven aan tot nu toe ongekennde presentatie- en expositievormen. Bundeling van de krachten zal een programma-aanbod alleen maar doen toenemen.

Niet in de laatste plaats maken digitale technieken het mogelijk om met de activiteiten buiten de fysieke grenzen van het pand aan de Van Baerlestraat te treden en verbindingen te ontsluiten met andere, vergelijkbare centra in Nederland en in de wereld. Digitale technieken maken het vervolgens mogelijk grote aantallen virtuele bezoekers van de activiteiten gebruik te laten maken.

De nieuwe mediafunctie biedt de initiatieven in de Van Baerlestraat angekende mogelijkheden als service-centrum en databank voor de beeldcultuur. Een mandiaal bereik voor de activiteiten wordt hiermee mogelijk gemaakt.

3.2 Voorbeelden van activiteiten in de Van Baerlestraat

Onderstaande thema's lenen zich zowel voor tentoonstellingen als voor onderzoeksprogramma's.

- De archeologie van de videogames
- Montage: de kunst van het vertellen
- Het Esperanto van het beeld of hoe beelden intercultureel communiceren
- De lust van het gluren: van verborgen camera tot webcam
- Het Binnenste Buiten: het beeld in de chirurgie

4 Organisatie

4.1 Participatie door organisaties

Vele, hierboven genoemde en nog te noemen organisaties in Amsterdam zijn erin geïnteresseerd deel te nemen aan het plan 'Mainport voor de beeldcultuur'. Elke organisatie heeft daarbij haar eigen belangen en haar eigen inbreng. In alle gevallen gaan potentiële partners uit van een win-win-situatie: nieuwe samenwerkingsverbanden genereren nieuwe energieën en synergieën die zowel de eigen organisatie versterken als ook het Mainport-initiatief ten goede komen. In samenwerking geïnteresseerde organisaties zien de aantrekkelijkheid van 'Mainport' als initiatief waarmee het grote publiek kan worden bereikt.

Het gaat er echter niet om de bestaande en op korte termijn zich etablerende organisaties en instellingen in zijn geheel te re-alloceren in één pand. Slechts een deel van het terrein dat nieuwe media bestrijken is immers op zijn plaats in de Van Baerlestraat. Veel faciliterende functies voor professionals, evenals veel researchactiviteiten, floreren het best binnen de bestaande organisaties en op de bestaande locaties. Educatieve activiteiten kunnen worden ontwikkeld en uitgeoefend in zowel bestaande organisaties als de Van Baerlestraat, al naar gelang de specifieke aard van deze activiteiten.

De gemeente Amsterdam heeft zich uitgesproken voor het versterken van de knooppunten in en de verdichting van de bestaande kennisinfrastructuur. Naast talloze andere impulsen kan dat door een podium en expositieruimte te bieden aan die onderdelen van de nieuwe media die belangwekkend zijn voor een algemeen publiek. Structurele en incidentele samenwerking tussen het Mainport-initiatief en diverse organisaties, opleidingsinstituten, universiteiten, ontwerpstudio's, onderdelen van het bedrijfsleven - ook internationaal - en het leggen van dwarsverbanden met film, fotografie en andere disciplines, links met bedrijfsleven en industrie, zullen op alle fronten vruchtbaar blijken te zijn.

10

4.2 Bestuursstructuur

Om te komen tot de gewenste samenwerking en afstemming van activiteiten, zowel binnen de discipline nieuwe media als tussen nieuwe media en de disciplines fotografie en film, is het inrichten van een efficiënte coördinatiestructuur nodig.

4.3 Partners

De bereidheid samen te werken in het initiatief 'Mainport voor de beeldcultuur' is groot. Met name het Nederlands Instituut voor Mediakunst, Montevideo/Time Based Art en de Maatschappij voor Oude en Nieuwe Media zijn bereid hun expertise op velerlei terreinen aan te dragen.

De Maatschappij voor Oude en Nieuwe Media (MONM), gevestigd in De Waag, wil een belangrijke rol spelen bij de programmatische en conceptuele invulling en bij het ontwikkelen van nieuwe presentatievormen. De MONM is een nationaal en internationaal gewaardeerd kennisinstituut en Medialab voor Technologie en Cultuur. Vanaf het begin van haar relatief korte bestaan draagt zij actief bij aan de discussie over en het inzicht in de maatschappelijke, culturele en communicatieve processen die gepaard gaan met de nieuwe technologische ontwikkelingen. Zij vervult een brugfunctie tussen educatieve en culturele instellingen en het bedrijfsleven, en onderhoudt contacten met verwante organisaties in binnen- en buitenland. Door met relevante activiteiten deel te nemen aan het Mainport-plan draagt de MONM een netwerk aan waarin onder anderen participeert de 'European Media Culture Backbone', een netwerk van Europese instituten op het gebied van onderzoek, media, onderwijs en cultuur.

Het Nederlands Instituut voor Mediakunst, Montevideo/Time Based Arts richt zich op de vrije ontwikkeling, toepassing, verspreiding van en reflectie op nieuwe technologieën binnen de beeldende kunsten. Het ondersteunt mediakunsten op het gebied van presentatie, collectievorming, distributie en onderzoek. Het NIM Montevideo werkt samen met het Sandberg Instituut op het gebied van opleiding van kunstenaars en op het gebied van onder meer de voorbereiding van een lokale culturele zender. Het NIM Montevideo is geïnteresseerd in de expositiemogelijkheden die de Van Baerlestraat biedt. Deze locatie kan bovendien een rol spelen in de ontsluiting van de videocollectie die het NIM Montevideo heeft opgebouwd.

5 Nieuwe media in Amsterdam in vogelvlucht

Samenvattend is het toekomstige beeld van de nieuwe media in Amsterdam in termen van activiteiten als volgt te schetsen.

De Van Baerlestraat

Museaal karakter, grote exposities voor een breed publiek, educatie, collectievorming, archivering, ontsluiting

Maatschappij voor Oude en Nieuwe Media, De Waag

Internationaal medialab voor cultuur en technologie: research en development, kennisinstituut, kruispunt tussen cultuur, technologie en educatie

Het Nederlands Instituut voor Mediakunst, Mantevidea/Time Based Arts

Facilitering mediakunstenaars, collectievorming, ontsluiting, partner in kunstvakonderwijs

Pakhuis de Zwijger aan de Oostelijke Handelskade

Bedrijfsruimte en podium voor e-culture, theateraal, club-karakter, cultureel ondernemerschap

Openbare Bibliotheek Amsterdam / De Digitale Stad op het Oosterdakseiland

Stimuleren van mediacompetentie burgers, service- en informatiefunctie voor publiek en maatschappelijke organisaties.

Twinning en Internet Exchange in de Watergraafsmeer

E-commerce en E-Science

Amsterdam New Media Association (ANMA)

Initiator van samenwerkingsverbanden tussen media professionals

United Brains Amsterdam

Projectorganisatie voor samenwerking tussen kunstvakonderwijs en instellingen op het gebied van nieuwe media

De Balie, Centrum voor Cultuur en Politiek

Reflectie op informatiesamenleving en beeldcultuur, initiator van cultureel en politiek debat

STEIM, Paradisa, Frascati, Varmgevingsinstituut

Partners in het netwerk van ontwikkeling, reflectie en presentatie

Universiteit van Amsterdam, Sandberg Instituut, Filmacademie, Rietveld,

Rijksacademie voor Beeldende Kunst, Hageschaal voor de Kunsten, Hageschool van Amsterdam

Partners in onderzoek en opleiding